

Šviesa

Kultūros žurnalas

1948 m.

Nr. 6

Leidžia — A. J. S. „ŠVIESA“.
Atsak. red. — Jurgis Jaks-Tyris.
Redaguoja — Vincas Trumpa,
Vytautas Saulius.

Redakcijos ir administracijos adresas —
Skaistutis Šlapelis,
(14b) Tübingen, Hechingenstr. 14.

Special edition from Newspaper „Mintis“ licensed
by US Army European Command Headquarter Civil
Affairs Division. License No UNDP 203. Printed by
Buchdruckerei Georg Wagner, Nördlingen, Germany

Pagrėbstai

Nežinia, ar daug kas iš mūsų, ne matematikų, žino, kas yra paralaksas. Trumpai nusakant, tai yra kampas, kuris susidaro žiūrint į tam tikrą daiktą (žvaigždę) iš dviejų taškų. Keičiant vieno tų taškų vietą kinta ir pats kampas. Pats žodis paralaksas reiškia keitimąsi. Praktiškai kiekvienas daiktas atrodo taip, kaip į jį žiūri. Galima į daiktus ir reiškinius žiūrėti tragiškai ir komiškai, galima juos vertinti etikos ir estetikos akimis. Būtų, pvz., labai gera tema seminaro darbui: mokslininko filosofo ir Pulgio Andriušio pažiūros į gamtą (čia pat nurodau ir medžiagą: 1. J. Girnius, Gamtos praradimas, „Aidai“ Nr. 16—17; 2. Pulgis Andriušis, Anoj pusėj ežero, 1947 m. „Sudavijos“ leidinys). Žinoma, patiems daiktams ir reiškiniams nei šilta nei šalta, kaip mes į juos žiūrime. Bet ir mes galime tuo pačiu atsikirsti: mums irgi nei šilta nei šalta, kas tie daiktai ir reiškiniai yra ištikrųjų, arba, kaip Kantas pasakytų; „an sich“; mums svarbu, kokį įspūdį jie mums padaro, kokius jausmus ir nusiuteikimus sukelia, arba kokios naudos mes iš to turime.

Pagrėbstai iš esmės yra menkas daiktas: nei grūdų, nei šiaudų. Tik avalynę nuplėsi arba basas kojas susibadai, jeigu, žinoma, derlius nėra nuimamas kombainais. Bet tada nėra ir pagrėbstų, ypač po to, kai „Krokodilo“ redakcija tapo paimta į ataskaitą. Tada viskas pasidaro be galo svarbu ir reikšminga. Tačiau, mes kol kas dar tebegyvename senomis kategorijomis, užtat pas mus ir pagrėbstams dar yra vietos.

Rimtai moksliskai problemą nagrinėjant reikia pasakyti, kad yra dvi pažiūros į pagrėbstus: estetinė ir utilitarinė. Estetiškų palinkimų ūkininkas labai pyksta, jei čia pat po rugiapjūtės ar lietus užptola, ar darbai ir rugienos lieka nenugrėbtos. „Na, matai, į ką panašus laukas, susivėles, kaip... penktadienio barzda. Gerai, kad dar toliau nuo kelio, o taip žmonės besijuoktų“. Net ir tam tikra paslėpta nauda suestetinama. „Kitas arimas. Ir šiaudai už žuobrio nesikabina ir vaga išeina daug dailesnė“. Kitas utilitaristo ūkininko požiūris: jis gatavas ne tik kiekvieną šiaudą, bet net ir kiekvieną varpą surinkti. Nesuspėjo nužvangėti dalgiai, o jau tarška grėbliai.

Antra vertus, negalima būtų pasakyti, kad tarp tų dviejų požiūrių būtų kažkoks baises esminis skirtumas: kad esetas turi iš to naudos, tai nei sakyti nereikia, bet kad ir utilitaristo darbuose yra tam tikros estetikos, vargu būtų galima nuginčyti. Juk ar ne vienas pačių gražiausių XIX a. paveikslų yra Millet'o „Varpų rinkėjos“.

Kiekvienu atveju pagrėbstai turi savo vertę, kuriai nustatyti nereikia nei labai painių vertės teorijų, à la Casselio, lygtys. Šiandien visokie niekai iš viso pasidarė labai mados dalyku. Niekis, niekybė, niekas net dažniau linksniuojami, negu tie-

sa, gėris, grožis. Dideli ir rimti filosofijos traktatai rašomi apie nieką, nebūtį, niekybę. Visokie tarptautiniai pasižadėjimai, sutartys, visokie iškilmingi aktai ir susitarimai skelbiami niekiniais arba tiesiog niekingais. Tarp skliaustelių tebus leista pasakyti, kad tarp niekinio ir niekingo yra šioks toks skirtumas, nors mūsų tėvai greičiausiai nei vieno, nei antro žodžio nevartojo. Mat, jie ir niekinti nebuvo tokie greitai. Jei kas ir atrodydavo jiems nesama arba net niekinga, tai jie greičiau palikdavo tai tam tikrai nežinojimo sferai ir greičiau prieš tokį reikalą atsidūrę patys save paniekindavo, kad jų protas dar to neišneša, o ne patį daiktą ar reiškinį apskelbdavo niekiniu arba niekingu. Ir kažin ar be tokio atlaidaus ir kuklaus jų nusiteikimo turėtume šiandien tuos puikius žmonių fantazijos kūrinis: mitologijas, pasakas, epus.

Maža ekskursija. Pora citatų. Žinovai sako, kad E. M. Forster yra vienas didžiausių dabartinių anglų rašytojų. „Mano pasaulyje, sako jis, įstatymų leidėjas yra Erazmas ir Montaigne, o ne Mozė ir šv. Paulius. Mano šventykla stovi ne Jeruzalėje ant Moriah kalno, bet anuose Elizėjaus laukuose, kur net pasileidusios dvasios gali įeiti“. Erazmas ir Montaigne — abu XVI a. žmonės: pirmasis — pradžios, antrasis — pabaigos. Abu dideli skeptikai, kokius tik galėjo išugdyti Viduramžio dogmatizmas. Erazmas tarp kita ko parašė keisto pavadinimo veikalą „Kvailumo pagyrimas“. Tema visiškai iš pagrėbstų. Reikia tik stebėtis, kaip jis galėjo būti kelių karalių ir kelių popiežių draugas. Matyt, Renesanso laikais ir karaliai ir popiežiai buvo kitokie. Tiesiog baisu, ką galėtų pagalvoti apie tai mūsų laikų idealistai. Ir turbūt tuos idealistus turėdamas galvoje tas pats Forster sako: „Aš neapkenčiu minties mirti dėl idėjos“.

Neseni tie laikai, kada buvo daug šnekama apie naująjį Viduramžį. Gal ir nevisiškai be pagrindo. Žiūrint į kai kuriuos paskutinio dešimtmečio vadinamus totalitarinius režimus, daug kas primena Viduramžį. Fašistinės korporacijos ne daug, kuo skiriasi nuo Viduramžio korporacijų. Korporatyvinės santvarkos arba ir apamai visokios santvarkos mėgėjai ir teoretikai tiesiog semte sėmėsi pavyzdžius iš anų senų laikų. Ogi ir mums visiems gerai pažįstamos artelės ir cechai, ar iš dangaus jie nukrito? Istorikai vargu suras didelį skirtumą tarp ypač pietų slavuose labai paplitusios „zadrugos“ ir tarp dabartinių žemės ūkio artelių ar net kolchozų. Ar daug betruksta, kad dar būtų įvesti visokie leidimai ir mokesčiai pereinant per tiltą, pro miesto vartus, iš apskrities į apskritį, už malimą, visokios pagalvės, padūmės ir t.t. ir t.t. Tikras naujasis Viduramžis. Nenuostabu tad, kad vis labiau buvo beatgimstanti Kryžiaus karų dvasia, tie idėjiniai karai par excellence.

Tūliems dogmatiškiems filosofams gali tai atrodyti ir labai idealu. Bet paprastas mūsų laikų žmogus per daug gerai žino, prie ko priveda idėjinė politika ir idėjinė kova aplamai. Ne didelis skirtumas, ar ta politika apginkluojama religine ar rasine, ar klasine ideologija.

Jau Platonas yra atskyręs idėjų pasaulį nuo paprasto žemiškojo pasaulio. Ir gerai padarė. Politika yra šio žemiškojo pasaulio dalykas, pagrįstas interesų kova, ir užtat politinė diferenciacija normaliai turi būti pagrįsta interesų skirtumais, o ne ideologiniais skirtumais. Tikrą demokratišką santvarką galima įsivaizduoti tik tada, kai iš politikos bus išjungtas visoks ideologinis momentas. Ideologija politikoje — tai tik pigios ir piktos demagogijos priemonė. Visokia ideologinė politika yra neišvengiamas žingsnis į totalitarinį režimą. Šiuo atžvilgiu tikrai reikia palikti — kas Dievo Dievui, kas Cezario Cezariui. o

Pasaulis jau tikrai pavargo nuo ideologinių kovų ir ypač — nuo ideologinės politikos. Politikos žmogus, sako ne be tam tikros ironijos žinomas publicistas Raymond Aron, nėra nei darbininkas, nei išminčius; — tai plepys, gyvenąs iš ideologijos (L'Homme conte les tyrans, 1946, 13 p.). Tarp ideologinės ir neideologinės politikos yra tas skirtumas, kad neideologinė politika nori, kad žmonės elgtųsi kaip avinai, o ideologinė politika norėtų,

kad žmonės ir galvotų kaip avinai. Posakis, kad geriausia politika tai — neturėti jokios politikos, turi daug prasmės.

Jau ne nuo šiandien prieš mūsų akis vyksta tikras ideologijų maskaradas. Tai, kas paskutiniu metu dedasi Berlyne, ar neprimena vieną didelį karnavalą? Atrodo, kad nieko nėra lengviau, kaip išvargusiam šių laikų europiečiui uždėti vienokią ar kitokią ideologinę kaukę. Tikrai galima kalbėti apie ideologines madas, kaip kalbama apie šukuosenos ar suknelių madas.

Garsioji prancūzų akademija tarp kitų uždavinių turi vieną uždavinį — leisti prancūzų kalbos žodyną, kuris apimtų visus naujus žodžius ir duotų naujų sąvokų aptarimą. Būtų labai pravartu, kad atsirastų tam tikra institucija, kuri bandytų nustatyti tikrąją visų dabar vartojamų politinių sąvokų ir doktrinų reikšmę, nes žmogus tarp jų jau tikrai negali susigaudyti. Demokratija, socializmas, liberalizmas, humanizmas — štai keletas pačių ryškiausių pavyzdžių. Kiekvienas nori jų vardu kalbėti ir kiekvienas tai kitaip supranta.

Kol tas darbas nepadarytas, tol leiskite mums būti skeptikais ir visiems dogmatikams ir neklaidingiems mokytojams priminti Paskalio žodžius: „Žmogus nėra nei angelas, nei žvėris; ir taip jau nelaimingai išeina, kad kas nori iš jo padaryti angelą, padaro iš jo žvėrį“.

Sirius

